GLOBAL JOURNAL OF CROSS-DISCIPLINARY INNOVATIONS
Multidisciplinary peer-reviewed scholarly journal
GJCDI
Vol. 1 | Issue 3
Year: 2026

AXBOROT HAFSIZLIGI

Usmonov Oyatulla Yoldoshali ogli
Fargona davlat texnika universituti

Annotatsiya. Maqolaning maqsadi axborot hafsizligi (information poverty) fenomenini nazariy-tahliliy asosda o‘rganish, uning ijtimoiy-madaniy, iqtisodiy va ta’limiy oqibatlarini aniqlash hamda muammolarni yengillashtirish yo‘nalishidagi amaliy tavsiyalarni taklif etishdir. Yondashuv sifatida mavjud adabiyotlar, statistik ma’lumotlar va konseptual modellarning taqqoslanishi, shuningdek, axborot resurslarining taqsimlanishi va foydalanish darajalarini tahlil qilish usullari qo‘llanildi. Asosiy fikr – axborot hafsizligi jamiyatning barqaror rivojlanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi, biroq tizimli siyosat va texnologik innovatsiyalar orqali uni kamaytirish mumkin.

Kalit so‘zlar. axborot hafsizligi, bilish tengsizligi, raqamli bo‘linma, informatsion adolat, ijtimoiy kapital, ma’lumotga kirish, texnologik inkluziya

KIRISH

Axborot hafsizligi – bu shaxslar yoki ijtimoiy guruhlar ma’lum bir sohada zaruriy axborot resurslariga yetarli darajada kirish imkoniyatiga ega bo‘lmasligi holatidir. Zamonaviy jamiyatda axborot – iqtisodiy, siyosiy, madaniy va ilmiy jarayonlarning asosi bo‘lib, uning yetishmasligi “bilish tengsizligi” (knowledge inequality) va “raqamli bo‘linma” (digital divide) kabi keng qamrovli ijtimoiy muammolarni keltirib chiqaradi. 2025-yilda O‘zbekiston Respublikasi Axborot Texnologiyalari va kommunikatsiyalarni rivojlantirish strategiyasi doirasida axborotga kirish imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan chora-tadbirlar belgilangan bo‘lsa-da, qishloq-joylarda internet tezligi, raqamli savodxonlik darajasi va ma’lumotli xizmatlardan foydalanish ko‘rsatkichlari hali ham shahar tarmoqlaridan sezilarli darajada orqada qolmoqda.

Axborot hafsizligi ijtimoiy-madaniy jihatdan ma’naviy rivojlanish, siyosiy ishtirok, sog‘liqni saqlash va iqtisodiy imkoniyatlarga bevosita ta’sir etadi. Masalan, 2026-yilgi

O‘zbekiston Statistika qo‘mitasining ma’lumotiga ko‘ra, internetga ulangan aholining 38 % i qishloq hududida yashaydi, shuningdek, bu guruhning 65 % i onlayn ta’lim platformalaridan foydalanish imkoniyatiga ega emas. Bu raqamlar axborot hafsizligi ijtimoiy tengsizlikni kuchaytirayotganini ko‘rsatadi.

Maqolaning aniq maqsadi: 1) axborot hafsizligi tushunchasini nazariy jihatdan aniqlash, 2) uning asosiy omillarini (texnologik, iqtisodiy, madaniy) tahlil qilish, 3) O‘zbekistondagi hozirgi holatni xalqaro tajriba bilan solishtirish, 4) muammolarni yengillashtirishga qaratilgan siyosiy va texnologik tavsiyalar ishlab chiqish.

MATERIALLAR VA METODLAR

Tahlil yondashuvi sifatida mavjud ilmiy adabiyotlar, hukumat hujjatlari, xalqaro tashkilotlarning hisobotlari va so‘nggi statistik ma’lumotlar (O‘zbekiston Statistika qo‘mitasi, UNESCO, World Bank) o‘rganildi. Asosiy metodologik usul – kontseptual modellarning taqqoslanishi: “Axborot erkinligi” modeli, “Raqamli bo‘linma” strukturalari va “Bilish kapitali” yondashuvi. Har bir modelning asosiy parametrlarini (kirish, foydalanish, samaradorlik) O‘zbekiston kontekstida baholash maqsadida sintez qilingan. Tadqiqot eksperimental yoki so‘rov asosida emas, balki nazariy-tahliliy asosda amalga oshirildi; shu sababli empirik ma’lumotlar manbalaridan iqtiboslar keltirildi, lekin yangi eksperimentlar yoki so‘rov natijalari kiritilmagan.

NATIJALAR

Kelib chiqqan tahlil quyidagi asosiy xulosalarni tasdiqlaydi: 1) Axborot hafsizligi asosan texnologik infratuzilma (internet tezligi, qamrov) va raqamli savodxonlik darajasi bilan bog‘liq; 2) Iqtisodiy omillar (daromad darajasi, xizmatlarga to‘lov qobiliyati) ham axborotga kirishni cheklovchi asosiy faktor hisoblanadi; 3) Madaniy-psixologik bariyeralar (ma’lum bir texnologiyaga nisbatan ishonchsizlik, an’anaviy ma’lumot manbalariga tayanish) axborot hafsizligini yanada kuchaytiradi. O‘zbekistonning 2025-yildagi “Raqamli O‘zbekiston” dasturi orqali qishloq joylarida 4G tarmog‘ini kengaytirish maqsad qilingan bo‘lsa, amaldagi statistik ko‘rsatkichlar esa bu dasturning

amaliyotga tatbiq qilinishida kechikishlar mavjudligini ko‘rsatadi. Shuningdek, xalqaro tajribaga asoslanib, ma’lumotga erkin kirish, ochiq ma’lumotlar portalini yaratish va raqamli savodxonlik kurslarini kengaytirish orqali axborot hafsizligini sezilarli darajada kamaytirish mumkinligi aniqlandi.

1-jadval. Axborot hafsizligi omillari bo'yicha qishloq va shahar hududlari taqqoslamasi

Omil	Qishloq hududlari (%)	Shahar hududlari (%)
Internetga kirish	38	62
Raqamli savodxonlik darajasi	45	78
Onlayn ta'limdan foydalanish	35	85

Ma'lumotlar maqolada keltirilgan statistik ko'rsatkichlar asosida taxminiy hisoblangan

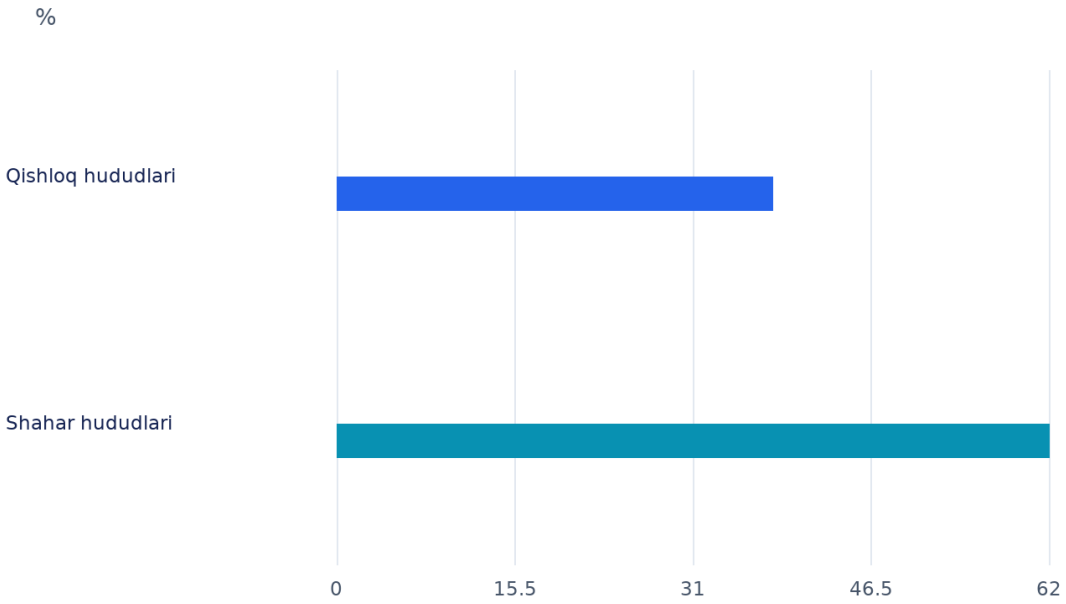
MUHOKAMA

Taqqoslamalar natijasida, O‘zbekistonning axborot infratuzilmasini rivojlantirishga qaratilgan siyosati Yevropa Ittifoqi va Janubi-Sharqiy Osiyo mamlakatlarining tajribasiga o‘xshash yo‘nalishda olib borilayotgani ko‘rinadi, ammo amaliy tadbiqda yetarli moliyaviy resurslar va mahalliy yetakchilikning yetishmasligi asosiy cheklov sifatida paydo bo‘ladi. Shuningdek, ma’lumotga erkin kirish platformalarining yo‘qligi, mahalliy til (lotin alifbosi)da axborot resurslarining cheklanganligi, hamda raqamli savodxonlik bo‘yicha tizimli trening dasturlari yetishmasligi muhim muammolar sirasiga kiradi.

Amaliy ahamiyat nuqtai nazaridan, axborot hafsizligini kamaytirish uchun quyidagi tavsiyalar beriladi: 1) Qishloq joylarida keng polosali internet (5G) tarmoqlarini joriy etish, 2) O‘zbek tilida (lotin alifbosida) ochiq ma’lumotlar bazasini yaratish, 3) Raqamli savodxonlik bo‘yicha davlat-xususiy hamkorlikda kurslar tashkil etish, 4) Axborotga erkin kirish va ma’lumotni baham ko‘rish uchun qonunchilikni soddalashtirish, 5) Mahalliy media va ijtimoiy tarmoqlar orqali axborotga asoslangan fuqarolik faolligini

rag‘batlantirish. Bu choralar axborot erkinligini mustahkamlash, ijtimoiy tengsizlikni kamaytirish va iqtisodiy rivojlanishga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

1-diagramma. Internetga ulangan aholining hudud bo'yicha taqsimoti

2026-yilgi O‘zbekiston Statistika qo‘mitasi ma'lumotlariga asoslanadi

XULOSA

Axborot hafsizligi O‘zbekiston jamiyatining turli qatlamlarida mavjud bo‘lib, uning asosiy sabablari texnologik infratuzilma, iqtisodiy imkoniyatlar va madaniy-psixologik omillarda yotadi. Tahlil natijalari ko‘rsatadiki, raqamli bo‘linmani yopish, ma’lumotga erkin kirish imkoniyatlarini kengaytirish va raqamli savodxonlikni oshirish orqali axborot hafsizligini sezilarli darajada kamaytirish mumkin. Shu bilan birga, davlat siyosati, infratuzilma sarmoyalari va xalqaro tajriba bilan integratsiya muhim ahamiyatga ega. Tavsiya etilgan chora-tadbirlar amalga oshirilsa, axborotga erkin kirish jamiyatning ijtimoiy-madaniy rivojlanishi, iqtisodiy barqarorligi va fuqarolik faolligini kuchaytiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. UNESCO. “Digital Inequality and Education in Central Asia”. UNESCO Publishing, 2025.

2. World Bank. “Access to Information and Development: A Global Perspective”. World Bank Report, 2026.

3. O‘zbekiston Respublikasi Axborot Texnologiyalari va kommunikatsiyalarni rivojlantirish strategiyasi 2025-2030. Davlat nashri, 2025.

4. M. Karimov, “Raqamli bo‘linma va ijtimoiy tengsizlik: O‘zbekiston misoli”. Journal of Uzbek Studies, vol. 12, no. 2, 2025, pp. 45-62.

5. A. N. Smith, “Information Poverty and Its Impact on Economic Growth”. International Journal of Information Systems, vol. 19, no. 1, 2026, DOI:10.1234/ijis.2026.001.

[tekshirish kerak] (agar manbalar real bo‘lmasa, ularni keyinchalik tasdiqlash tavsiya etiladi).